

מסרק מזרחי צמח חד-שנתי הפורח בתחילת האביב (מרץ 2023)

ערגה אלוני

פתיח: **מסרק מזרחי** *Scandix verna* O. cohen (בעבר מסרק איברי) *S. iberica* ממשפחת הסוככיים הינו חד-שנתי המקדים לפרוח בתחילת האביב בפריחה לבנה. הצמח זקוף בגובה עד 50 ס"מ, בעל עלים עם פטוטרות ארוכה וטרף גזור פעם או פעמיים. הסוככים בקצה הגבעול בעלי פרחים חד או דו-מיניים. בסוככים המרכזיים, פרחי ההיקף גדולים, דו-מיניים, במרכזם קבוצת פרחים חד מיניים. סוככים נוספים בעלי פרחים קטנים הם חד מיניים אבקניים. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים, הפרי דו-זרעון.

מסרק מזרחי *Scandix verna* O. cohen ממשפחת הסוככיים הוא צמח חד-שנתי זקוף בגובה 10-40 (-50) ס"מ, אשר הוגדר בעבר במקורות שעסקו בצומח א"י **כמסרק איברי** (Zohary 1966: פינברון-דותן, דנין 1991), מחקר שבחן והגדיר את המין מחדש (Cohen 2002) זיהה שהצמח אינו **מ. איברי** הוא הוגדר **כמסרק מזרחי**. לצמח גבעולים זקופים לא מסועפים מעט שעירים, נושאים בראשם תפרחת בודדת. העלים גזורים פעם או יותר מסורגים על הגבעול, אורכם 6-10 ס"מ, רוחבם 1.5-5 ס"מ. עלי הבסיס בעלי פטוטרות עם שוליים רחבים אורכה 3-6 ס"מ. אונות הטרף חדות או ליניאריות 1-3 × 0.5-1 מ"מ. העלים העליונים קצרים מהם.

מסרק מזרחי: מימין פרטים צפופים של הצמח במורדות בקעת עמק הירדן. במרכז, פרט בודד המכיל מספר סוככים. משמאל מבנה הצמח: בבסיס הסוכך 5 חפיות בעלות מבנה קשתי. בשוליים סוככים חד-מיניים זכריים, במרכז פרחים דו-מיניים המבשילים תרמילים. צילמה ערגה אלוני ©

בראש הגבעול מתפתחת תפרחת המורכבת מ-3-5 סוככים פשוטים נישאים על עוקצים ארוכים המכונים קרנות (פינברון-דותן, דנין 1991). מתחת לבסיס הסוכך מצויות 5 חפיות ירוקות מוארכות (אורך 4-8 מ"מ רוחבן 2-3 מ"מ), כפופות כחצי סהר, ראשן מפוצל עמוק לשתי אונות ארוכות ומחודדות שהן שליש עד כמחצית מאורך החפה (Cohen 2002). הסוכך (פשוט) נושא פרחים על עוקצים באורך 3-4 מ"מ. בסוכך 15-30 פרחים לבנים צפופים שונים בצורתם, דו-מיניים בלתי נכונים וחד-מיניים נכונים. בהיקף הסוכך בולטים ביופיים הפרחים הדו-מיניים אורכם 5-8 מ"מ, רוחבם 2-3 מ"מ, מאופיינים ב-5 עלי כותרת לא אחידים בצורה ובגודל: עלה אחד הגדול מהאחרים פונה להיקף, ראשו מפוצל קלות ל-2 אונות שאינן עמוקות. ארבעת העלים הנוספים שוני גודל, אלה הפונים למרכז קצרים מהשאר. השחלה תחתית בת שתי מגורות חד זרעיות בראשה גופיף ירקרק הקרוי כנית. סביב הכנית מסודרים 5 אבקנים, זיריהם לבנים אורכם 1-3 מ"מ, מתכופפים לכוון הכנית בהבשולם. המאבקים חומים-ארגמנים, מבשילים בטרם הבשילו העליים (פרוטאנדריה). במרכז הכנית מתפתחים שני עמודי עלי צהבהבים או לבנים דקים (אורכם 1.8-2.5 מ"מ), ארוכים פי 5-7 מהכנית, בראשם בולטת צלקת מעוגלת. בבגרותם צבעם חום סגול ואורך עמודי העלי 40-60 מ"מ. במרכז הסוכך מצויים פרחים בעלי צורה שונה: קטנים מאלה בשוליים, חד-מיניים, בעלי 5 עלי כותרת זהים בגודלם שנפתחים בהדרגה לאחר שנפתחו

הפרחים הדו-מיניים. לצד הסוככים נושאי פרחים דו-מיניים, מצויים מספר (6-7) סוככונים גבוהים, נושאים על קרנות דקים וארוכים. להם פרחים חד-מיניים אבקניים. פרחיהם קטנים, לרוב אחידים בגובהם. לאחר הבשלת האבקנים עלי הכותרת נושרים. נותרת כנית בצבע חום ארגמן פרחים אלה אינם מייצרים פירות וזרעים. כל פרחי הסוכך מואבקים ע"י חרקים קטנים.

מסרק מזרחי מימין, תפרחת בשלמותה. במרכז אברי הפרח הדו-מיני: בשוליים פרחים חסרי סימטריה במרכזם כנית ממנה נושאים 2 עליים. האבקנים נשרו. צילמה ערגה אלוני©. משמאל פרחים דו-מיניים בהם נראים אבקנים בהבשלה שהקדימו את התפתחות העללים (פרח פרוטאנדרי). צילם ליאור אלמגור©

הפרי המתפתח בפרחים הדו-מיניים הוא דו-זרעון (בסוכך 6-10 פרות), כל זרעון הוא פרודה בת זרע אחד. שתי הפרודות קרובות ומאוחות, בראשן שני שרידי העלי. אורך הדו-זרעון בהבשלתו 40-60 מ"מ, והוא נפתח לשניים. הזרעים מוארכים 6-12 מ"מ וצרים 1-2 מ"מ. כאשר הפירות מבשילים, צבעם משתנה לחום. הם ניתקים מהקרנות ומופצים ברוח.

מסרק מזרחי: מימין פירות שהם דו-זרעון נושאים בראשם כנית ושרידי עליים. צילמה ערנה אלוני © משמאל: פירות בהגדלה צילמה שרה גולד המקור צמח השדה ©.

בארץ מזהים 7 מיני מסרק אחדים מהם נדירים. שלושת המינים הנפוצים הם: **מסרק שולמית**, **מסרק מזרחי ומסרק איברי** (בחרמון). מינים אלה קרובים, דומים בצורתם המורפולוגית ותפוצתם הגיאוגרפית אינה זהה. **מסרק מזרחי**- תפוצתו מוגבלת לאזור הים-תיכוני ממרכז ישראל לצפון ירדן, וצפון מערב סוריה. הוא לא גדל במדבריות אך חודר לאזור הספר בעמק הירדן, לסוריה וגם לחרמון. נפוץ בלבנון סוריה (מול הלבנון, בגובה 800 מ'). בית גידולו בארץ הם שדות פתוחים בין שיחים מעוצים נמוכים ועשבוניים בבתה, בגובה 200-1200 מ' באזור בו גדלים מינים רבים שטיפוס תפוצתם ים-תיכוני (Cohen 2002). הוא מאופיין ב: 3-5 תפרחות, 2-4 מהן מכילים פרחים דו-מיניים פוריים ופרחים חד-מיניים. לסוככונים האחרים פרחים זכריים בלבד. מאפייני המין: החפים ארוכים כפופים ומשונצים, הפרי ארוך בראשו 2 עליים הפונים בזווית לכוון שולי הפרי. הפרי הארוך הוא הסימן החשוב המבדילו מהמינים הקרובים האחרים.

מסרק שולמית הוא עשבוני שתפוצתו נרחבת. מצוי באזור אירו-סיבירי, ים תיכוני ואירנו-טורנו (לבנה 1982). נפוץ בארץ באזורים נרחבים: בדרום עד לצפון הנגב ולהר הנגב, בצפון עד לגליל וגולן (Zohary 1966: פינברון-דותן, דנין 1991). הוא מין סימפטרי החופף באזורי תפוצתו עם **מסרק מזרחי** ועם **מסרק איברי**.

מסרק איברי- טיפוס תפוצתו אירנו-טורני, נפוץ במערב אנטליה שבטורקיה, לאזור הקווקז ולמערב אירן. חודר לאזור המזרחי של הלבנט עד מדבר סוריה מדרום מערב ולהרי מול הלבנון (בגובה 2000 מ') ובחרמון (תפוצתו בירדן לא לגמרי ברורה). בית הגידול של **מסרק איברי** הם מדרונות מדורגים, ואזור יער פתוח בהר בין שיחים, בגובה 500-1200 מ' שם

גדלים מינים רבים שטיפוס תפוצתם הוא אירנו-טורני. שני המינים **מסרק מזרחי ומסרק איברי** הם אלופטרים ז"א אינם חופפים בארץ אזורי תפוצה (למעט באזור מול הלבנון בגובה 1200 מ').

ספרות

זהרי מ. 1978. כל עולם הצמחים מהדורה 3. עם עובד. עמ. 399-396

לבנה מ. (אלון ע עורך) 1982. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע כרך 11 עמ' 250.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

Cohen O. 2002. Studies on the genus Scandix L. (Apiaceae) I: Scandix verna spec. nov. The new identity of the common Scandix species in Israel. Israel Jou. of Plant Sci. Vol. 50 2002 pp. S-25-S-35

Zohary, M., 1966: Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem. Vol. p

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע. מסרק מזרחי צמח חד-שנתי הפורח בתחילת האביב (מרץ 2023)

[מסרק מזרחי צמח חד-שנתי הפורח בתחילת האביב \(מרץ 2023\)](#)

פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.
